

"Psihologizacija" socijalnog rada?

Mladen Knežević

Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta
Sveučilište u Zagrebu

Pregledni rad

UDK 364.4:159.9

Primljeno: studeni 1996.

"Psihologizacija" socijalnog rada tema je koja se povremeno pojavljuje u raspravama o sadržaju, a posebno o metodama socijalnog rada. Dominacija psiholoških metoda u nekim segmentima ili nekim oblicima djelatnosti u socijalnom radu, prema temeljnom poslanstvu socijalnog rada, sasvim se sigurno odnosi kao njegov ograničavajući ili sužavajući element. Međutim, ona je i proces koji je nužan odgovor socijalnog rada na neke pojave u socijalnoj realnosti, bilo da su one, kao u slučaju Hrvatske rat, ili odnosi na tržištu, kao u SAD, čiji se primjer ovdje posebno analizira.

UVOD

U posljednjih nekoliko godina dio naših stručnjaka, ali i neke dobronamjerne kolege iz inozemstva, upozoravaju na "psihologizaciju" socijalnog rada u Hrvatskoj. U našoj stručnoj literaturi još nema na to odjeka. Jedno od vjerojatnih objašnjenja činjenice da se stručnjaci s područja socijalnog rada ne uključuju u tu raspravu je nedostatak stručne periodike iz područja socijalnog rada. Jedini stručni časopis je *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, koji zbog ritma izlaženja nikako ne može osigurati kontinuiranu razmjenu mišljenja, ali mnogo je vjerojatniji razlog nedostatak interesa za temu. Naime, tvrdnja da "dio naših stručnjaka upozorava na psihologizaciju socijalnog rada" odnosi se sasvim sigurno na tako uzak krug stručnjaka koji vjerojatno ne čine "kritičnu masu" potrebnu da bi se problem osvijestio na razini široj od neke sasvim osobne. Sljedeći je mogući razlog da se "psihologizacija" ne doživljava kao neka promjena unutar socijalne uloge socijalnog rada, pa se u njoj onda i ne vidi neka značajnija opasnost za profesiju samu.

NEKE KONCEPTUALNE DETERMINANTE

Kako bismo prikazali barem najznačajnije teškoće s kojima se nužno moramo susresti analizirajući ovaj problem, treba se vratiti nekim konceptima socijalnog rada uopće. Naime, "psihologizacija" socijalnog rada, ako se pokaže da takav proces doista postoji, značila bi neki odmak od korijena, od misije socijalnog rada.

Uloga socijalnog rada prikazuje se u literaturi vrlo različito. Tako je Kahnova tu ulogu

opisala kao takvu podršku čovjekovoj dobrobiti koju ne pružaju drugi socijalni čimbenici (Kahn, prema Bar-On, A. A., 1994). Definicija je u svojoj biti negativna i zbog toga iznimno široka. Omogućuje zapravo da se u sustav socijalnog rada uključi gotovo sve što je u nekom povijesnom i razvojnom trenutku nužno ili potrebno, a nije iz bilo kojih socijalno-političkih razloga pristupačno. Gotovo je identičan pristup Shalkmana i Rosenfelda (Bar-On, A. A., 1994).

Ova negativna definiranja socijalnog rada svoj su odraz dobila u dva pristupa usmjerena prema nekim oblicima "samoorganiziranja" zajednice na temelju nedostatnih ispunjavanja potreba. Jedna je Buchananova "club teorija", koja ističe mogućnost da se osobe s istim nezadovoljenim potrebama slože kako bi te potrebe na kolektivnan način zadovoljile. Neposredan rezultat takvog načina zadovoljavanja potreba različite su neprofitne organizacije koje bi to trebale omogućiti (Buchanan, prema Badelt, 1990). Druga teorija koja se oslanja na takvo definiranje socijalnog rada jest teorija "diferenciranih zahtjeva" Estelle James (James, prema Badelt, 1990), koja ističe kako vlasti ne mogu diferencirati zahtjeve do razine koja zadovoljava sve preferencije i to daje prostora za nevladine strukture. Ta dva pristupa, derivirana iz negativnih definiranja socijalnog rada, uvode zapravo širenje spektra institucionalnih elemenata u područje zadovoljavanja socijalnih potreba. Moynihan je objasnio potrebu novih institucionalnih elemenata za SAD činjenicom da je vjerojatnost proračunske krize realna sve do kraja milenija i zbog toga je jedini izlaz za profesionalce na području socijalnog rada da maksimalno iskoriste postojeće

javne izvore, ali i da pronadu nove privatne izvore ako žele ostvariti adekvatne programe (Moynihan, 1988).

Baer i Federico socijalni rad definiraju kao djelatnost koja sudjeluje u interakcijama između ljudi i društvenih institucija, koja utječe na mogućnosti ljudi da postignu neke svoje ciljeve, ostvare težnje i vrednote, i izbjegnute poremećaje (Baer, 1978). Ono što svakako nedostaje u ovoj vrlo optimističnoj definiciji socijalnog rada jest država i njezina uloga "redistribucije" kao jedno od temeljnih ciljeva vlasti (Badelt, 1990). Većina institucija socijalne skrbi u dugom i kontinuiranom procesu smanjenja državnih fondova za zadovoljavanje socijalnih potreba odlučila se za održavanje dosegnute razine pomoći potrebnima (skloništa za najugroženije i javne kuhinje), a daleko je manje napora, ako uopće, bilo usmjereno prema širenju strategija koje bi smanjile pritjecanje onih kojima su takvi oblici zaštite potrebni (Stoesy, 1989). U SAD je takva redukcija fondova započela s Carterovom administracijom i zatim je ne samo nastavljena nego i ubrzana pod administracijom Ronalda Reagana (Stoesy, 1989). Predsjednik Reagan je čak formirao posebnu skupinu koja se bavila pospješivanjem privatne inicijative na području pomaganja potrebnima, vjerujući da bi privatni sektor mogao pokriti ona područja te djelatnosti koja su ostala nepokrivena "rezanjem" saveznog proračuna. Čak je stvoren i "gap model", koji je trebao "popuniti" praznine nastale nestankom interesa javnog sektora. Međutim, Wendy Blome otkriva da je taj Reaganov plan imao dvije temeljne pogreške. Jedna je bila je u tome što nije bio svjestan opsega socijalnih problema koji su ostali "nepokriveni" sužavanjem proračuna, a drugi je bio u tome da su neprofitne organizacije koje su na sebe preuzele jedan dio te brige više od trećine svojih prihoda alimentirale od države. Treći razlog za neuspjeh tog Reaganovog plana, i svih kasnijih, jest to što je u područjima u kojima su potrebe bile najveće, to znači onim dijelovima u kojima je najveći broj potrebnih, bilo najteže prikupiti sredstva iz drugih izvora, privatnih, pa je posljedica bila ne smanjivanje, već povećavanje javnih servisa (Blome, 1990).

Nastavak takve politike smanjivanja proračuna za socijalne izdatke gotovo je siguran u bliskoj budućnosti SAD zbog iznimno visokog proračunskog deficita. Isti se trend može naći

i u Europi, i upravo smo svjedoci sličnih kretanja u Francuskoj i Njemačkoj te posljedica tih kretanja u javnom i političkom životu. Upravo zbog toga neki od gorljivijih kritičara procesa privatizacije, kao što su Walker i Bendick, tvrde da je privatizacija zapravo samo eufemizam kojim se želi pokriti opće smanjenje javne potrošnje kroz socijalne službe (Gilbert, 1995).

Najvažniji uzrok za opisanu situaciju Bill Jordan vidi u dugotrajnom vladanju konzervativnih političkih i ekonomskih krugova, koji su, zagovarajući neoliberalizam i njegovu temeljnu orijentaciju "vlasničkoj demokraciji", zanemarili bitan element zajedničkog života: priznavanje *zajedničkih interesa* kao nedjeljivih dijelova socijalnih odnosa i kao moralnog temelja svake zajednice (Jordan, B. 1990). Jordan misli da je u Engleskoj "tatcherizam", preneglašavajući vrijednost i ulogu ekonomskih prava kao što su vlasništvo, posjed, privatno tržište na području socijalne zaštite, omogućio jednim da imaju prednost pred drugima i da potcjene njihova politička i socijalna prava (sudjelovanje u nekim oblicima demokratskih procesa, dostupnost nekih javnih usluga), što je omogućilo ostvarivanje nekih statusnih jednakosti, bez obzira na njihovu političku proklamiranost (Jordan, 1990). Ističe da su "egalitarni projekt liberalizma i njegova promocija osobnih sloboda doveli u prvi plan podjelu dobara u pakete prava i resursa i njihovu podjelu građanima" (Jordan, 1990:70). Naravno, ovisno o tomu do kojeg smo "paketića" stigli, u taj smo mjeri mogli sudjelovati u toj podjeli.

Utjecaj tih neoliberalnih ideja na području socijalne skrbi doveo je i do takvih zaključaka kao što su oni Georga Gildera, Charlesa Muraya, Lawrence Meada, Stuarda Butlera i Anne Kondratas, koji u svojim analizama položaja najsiromašnijih nalaze da su ih socijalni programi (program *Rat protiv siromaštva*) doveli u stanje ovisnosti i da su zbog toga izgubili sposobnost neovisnog života (Stoesy, 1989). Njihov prijedlog za razrješenje krize najsiromašnijih jest da se ukinu programi pomoći ili da se oni značajnije uvjetuju, kako bi se siromašne prisililo da postanu neovisni od pomoći.

Takvi pristupi nisu samo američka "specijalnost". I u europskim zemljama koje su razvile zavidne oblike pomoći socijalno ugroženim osobama, kao što su Danska, Nizozemska i Švedska, pojavljuju se krajem osamdesetih i

početkom devedesetih godina iste ideje o tomu kako vrlo razvijeni i široko primjenjivani oblici socijalne pomoći zapravo izazivaju ovisnost populacije o programima socijalne pomoći i smanjuju interes prije svega za rad i privređivanje (Gilbert, 1995). Nama dobro poznati Carl Bildt, u vrijeme dok je bio švedski premijer, dao je izjavu točno u tom duhu (Gilbert, 1995:77). Međutim, između težnje da se socijalno ugrožena populacija usmjeri prema tržištu rada i rezultata te težnje manje je bilo pozitivnih poticaja i razvika tehnika za osiguravanje tog procesa, a više stvaranja sustava pravila i kaznenih sankcija, često ipak u kombinaciji s nekim tipovima obrazovanja za rad, brige o djeci, nekih oblika zdravstvenih usluga i slično (Gilbert, 1995).

Treba primijetiti da takvi neoliberalistički stavovi nisu na području socijalne skrbi neka posebna novost. Klasični, pozitivistički pristupi bili su im vrlo bliski.

Međutim, operacionalizacija takvih neoliberalističkih pristupa nije se zaustavila samo na kontinuiranom smanjivanju fondova socijalne skrbi, nego je ponekad vrlo drastično ulazila i u samo tkivo socijalnog rada kao profesionalne prakse. Nije riječ samo o teorijskim objašnjenjima kako pomaganje "sirotinje" škodi toj sirotniji. Jedna od najspektakularnijih intervencija u tkivu socijalnog rada bila je ona koju je proveo predsjednik Richard Nixon kada je jednog od bivših direktora General Motorsa Roberta McNamara zadužio da izvrši temeljite promjene u sustavu socijalne skrbi, na tragu zahtjeva da taj sustav postane jeftiniji, ekonomičniji i "učinkovitiji". McNamara je sve najutjecajnije vodeće stručnjake-socijalne radnike zamijenio managerima koje je doveo iz privatne industrije, vojske(!) i poslovnih te administrativnih škola. Profesionalce-socijalne radnike, koji su ostali u sustavu, premjestio je na mjesta na kojima nisu imali nikakvog utjecaja na kreiranje prakse socijalnog rada (Walz, 1991).

Jedan od svježijih konceptualnih pristupa je onaj Arnona Bar-Ona, koji u skladu s novim pristupima na području teorije informacija i teorije mreža uvodi pojam socijalnog rada kao "društvene sigurnosne mreže", koja obuhvaća različite vrste socijalnih, društvenih pa i osobnih institucija i različite vrste napora kako bi se zadovoljile sve socijalne potrebe. Osnovne su karakteristike te mreže: 1. rezidualnost, to

jest ona zadovoljava one potrebe koje nisu zadovoljene kroz druge oblike zadovoljavanja potreba; 2. fluidnost, koja omogućuje dinamično prilagođivanje promjenama u opsegu i kvaliteti promjena i 3. strukturalna determiniranost, koja znači da ta mreža nije sama po sebi definirana, nego ju definira sustav kojemu služi i zbog toga je pod njegovom kontrolom (Bar-On, 1994). Takvo definiranje socijalnog rada omogućuje da se zahvate tzv. "klasične" uloge pomoći siromašnima, hendikepiranima i svim onim kategorijama potrebnih čije se potrebe sve teže uočavaju u svijetu brzih promjena i visoke otuđenosti čovjeka od čovjeka, ali i one nove uloge socijalnog rada, koje se javljaju kao odgovor na nezadovoljene potrebe. Mogućnosti za realizaciju tih temeljnih ciljeva socijalnog rada vidi kroz: 1. obnovu, jačanje i unaprjeđenje ljudskih resursa koji omogućuju neovisno zadovoljavanje potreba, 2. obnovu, jačanje i unaprjeđenje resursa primarnih institucija i 3. pregovaranje s onima koji kontroli-
 raju određene resurse, kako bi se te resurse stavilo na raspolaganje korisnicima socijalnog rada i omogućila njihova neposredna uporaba (Bar-On, 1994). Takva konceptualizacija misije socijalnog rada stavlja socijalnog radnika u mreži socijalnih institucija u položaj posrednika u mnogim socijalnim procesima. Za razliku od "terapijski" usmjerenog socijalnog rada ili "caseworka" u njegovim umjerenijim oblicima, socijalni radnik iz Bar-Onovog koncepta je posrednik, gotovo "broker" koji mora poznavati ne samo temeljne tehnike caseworka već, i to jako dobro, množinu socijalnih procesa i odnosa u kojima mora sudjelovati kao vrlo aktivan sudionik. Samo je prva metodološka inačica usmjerena prema pojedincu u smislu klasične "tržišne" orijentacije prema kojoj treba samo otkloniti prepreke, pa da pojedinac sam kompetentno upravlja svim resursima iz svoje okoline prema idealu "slobodnog i kompetentnog" pojedinca liberalne orijentacije. Druga i treća metodološka komponenta, međutim, zahtijevaju od socijalnih radnika takvu intervenciju u socijalnim procesima koja traži punu obaviještenost i mogućnost stručne manipulacije socijalnim resursima, pri čemu je možda od najveće važnosti svijest o granici te manipulacije, ili bolje rečeno o granicama mogućnosti koje su postavili vodeći socijalni ali i državni sustavi.

Osim tih, općih, teorijskih pristupa postoji i prava množina užih, od kojih se velika većina oslanja na neke pravce u psihologiji. To su prije

svega oni pristupi koji svoje korijene nalaze u psihoanalizi, ego-psihologiji i behaviorizmu, da spomenemo samo tri najznačajnija.

PRIVATIZACIJA¹ I "PSIHOLOGIZACIJA"

Iako socijalni rad u SAD i u Hrvatskoj ima duboko različite tradicije i pristupe, našu raspravu o odnosu "psihologizacije" u socijalnom radu i procesa "privatizacije" temeljit ćemo u najvećoj mjeri na primjerima u literaturi koja se odnosi na situaciju u SAD. Jedan od najvažnijih razloga za takav pristup jest u tome što nam većina modernih tehnika i "tehnik" koje se na području socijalnog rada nude dolazi iz SAD. To je zemlja koja je danas nesumnjivo vodeća ne samo kao financijska nego i tehnološka, a posebno informacijska sila, i mnogi profesionalni oblici za koje saznajemo postali su uzorom mnogim profesionalcima i u našoj zemlji.

Jednom od prvih "privatnih" intervencija u socijalnom radu neki smatraju postupak Mary Richmond, legende socijalnog rada, kada je primila tri dolara od jedne volonterke iz njezine karitativne udruge za odličan savjet u razrješavanju njezine osobne krize. Dogodilo se to 1896. godine u Baltimoru (Specht, 1994). Ono što je u svezi s tom zanimljivom intervencijom posebno značajno jest to što je ona imala karakteristike "psihološke" intervencije, odnosno savjet se odnosio na problem koji je bio dominantno psihološke naravi. Mary Richmond primila je tri dolara jer su joj ponuđena kao kompenzacija za njezino slobodno vrijeme, a ne za djelatnost u njezinoj udruzi, za koju je bila uredno plaćana. Tako je jedan od začetnika socijalnog rada uopće postao i začetnikom procesa privatizacije jednog uskog dijela djelatnosti socijalnih radnika. Štoviše, kasnije će, pišući o caseworku i mogućnostima privatne prakse u caseworku, naglasiti kako su znanja i sposobnosti socijalnih radnika u razrješavanju psihičkih teškoća korisnika primjenjivi i u slučajevima siromašnih ljudi, i u bogatijim domovima (Specht, 1994), pa je zapravo već tada nagovijestila relativno usko područje "privatnog socijalnog rada".

Intenzivnija povijest privatizacije socijalnog rada započinje 1927. godine, kada je Američko udruženje psihijatrijskih socijalnih radnika formiralo Povjerenstvo za privatni psihijatrijski socijalni rad. To je bila prva udruga koja se profesionalno počela baviti privatnim socijalnim radom. Posebno želimo istaknuti da se ta inicijativa pojavila među onim socijalnim radnicima koji su radili na području socijalnog rada u psihijatriji. No najveći dio "privatne prakse" socijalnih radnika tog vremena odvijao se tako da bi socijalne radnike zapošljavali psihijatri koji su imali privatne psihijatrijske ordinacije, a ne samostalno (Specht, 1994:113).

Ono što je u odnosu "privatizacije i psihologizacije" posebno zanimljivo jest činjenica da je velika ekonomska kriza, koja je snažno pogodila srednju klasu, budućeg dominantnog "korisnika" privatnih socijalnih radnika, dovela do vrlo zanimljivog kretanja socijalnih radnika u različite oblike obiteljskih servisa, stvorenih kako bi se podupirale one obitelji koje su se našle u poteškoćama uzrokovanim velikom ekonomskom krizom. Najveći dio socijalnih radnika koji su prešli raditi u te servise bili su upravo psihijatrijski socijalni radnici (Specht, 1994:115).

Ekonomska kriza i kasnije II. svjetski rat usporili su razvitak privatne prakse u socijalnom radu. Međutim, ubrzo nakon završetka rata privatna se praksa počinje razvijati i ubrzo postaje jedan od značajnijih oblika socijalnog rada u SAD. Već 1947. godine Rowena Ryerson i Elizabeth Weller, socijalne radnice u New Yorku, otvorile su svoju privatnu praksu, koju su označile kao "psihoterapijsku". Pritom su pod oznakom "psihoterapijske prakse" navele "širok spektar mogućih intervencija" (Specht, 1994). Takva njihova orijentacija prije svega je rezultat činjenice da su obje imale psihoanalitičku edukaciju i vrlo intenzivnu praksu u psihijatrijskim klinikama, ali i u institucijama koje su se bavile teškoćama obitelji. Svoj "prostor" u privatnoj praksi vidjele su prije svega u činjenicama da njihovi klijenti, pripadnici srednje klase, nisu željeli potražiti usluge institucija socijalnog rada zbog stigme "milosrđa", koja je pratila te institucije, da su bili skloni plaćati

¹ Privatizacija nije samo velika hrvatska tema. Stephen Goldsmith, gradonačelnik Indianopolisa, koji u vrijeme pisanja ovog rada vodi kampanju za svoj izbor za novog republikanskog guvernera Indijane, ponosno nosi nadimak "Mr. Privatiser". Smatraju ga zvijezdom reformi lokalne vlasti, prije svega zbog toga jer je od svojeg izbora za gradonačelnika: "...privatizirao sve, od tri vrtića do gradske kanalizacije" (*The Economist*, 1996:46)

usluge koje su tražili i da je bilo teško doći do psihijatarata i psihoanalitičara, jer ih je u to vrijeme u SAD bilo mnogo manje no što je bila potražnja za njihovim uslugama. Zbog toga su mnogi privatni psihijatri jedan dio svojih klijentata upućivali socijalnim radnicima.

Vrijeme u kojemu se taj proces odvijao bilo je vrijeme nakon II. svjetskog rata, kada su mnogi bivši američki vojnici počeli osjećati psihičke posljedice svoga sudjelovanja na ratištima širom svijeta na kojima su se borili. Senzibilitet koji se u američkoj praksi socijalnog rada razvio prema obiteljskim pristupima također je pogodio zahtjevima za psihološkim intervencijama socijalnih radnika. Naime, psihološka ratna trauma i njezine posljedice vrlo se brzo integriraju u cjelokupni psihosocijalni sustav obitelji i gotovo da nema načina da se pomogne članu obitelji koji ima osobno iskustvo traumatskog događaja ako se ne pomogne i drugim članovima obitelji. No, osim nedostatka psihijatarata za pružanje pomoći velikom broju stanovnika, vjerojatno je jedan od važnijih faktora tog razvoja bilo i to što su "psihološke" usluge socijalnih radnika tog vremena bile i daleko jeftinije od usluga psihijatarata. One su i danas mnogo jeftinije. Ono što je u međuvremenu bitno smanjeno jest razlika u visini naknada koje traže i na tržištu usluga mogu dobiti privatni psiholozi i socijalni radnici.

Jedan od važnih razloga u kretanju prema privatizaciji jesu i znatne razlike u plaćama između socijalnih radnika muškaraca i žena u javnim institucijama socijalnog rada. U jednoj od najpoznatijih studija koje se bave privatnim sektorom u američkom socijalnom radu vrlo često citiranoj od mnogih autora, onoj Srinika Jayaratne, Mary Lou Davis-Sacks i Wayne Chess, navodi se velika razlika u godišnjim prihodima između socijalnih radnika muškog i ženskog spola. Prema toj studiji čak je 40,7% socijalnih radnika muškog spola imalo godišnji prihod od 35.000 US dolara i više, što ih svrstava u srednju klasu američke populacije. Za razliku od muškaraca, tu je razinu godišnjih prihoda uspjelo steći samo 13,7% njihovih kolegica. U privatnoj praksi takvu razinu godišnjih prihoda doseglo je 74,5% muškaraca i 60,8% žena (Jayaratne, 1991). Tako proces "privatizacije" socijalnog rada u SAD, po svemu sudeći, dobiva još jednu dimenziju, onu odnosa među spolovima. Žene koje u javnim institucijama imaju relativno male šanse zaposjesti položaje

koji donose veće prihode usmjerile su se u privatnu praksu, gdje su takve mogućnosti mnogo veće. Pri tome je vrlo vjerojatno da razlika u visini prihoda odražava statusne razlike unutar javnog sustava. Dok je, očito, ženama u javnom sektoru teško dosegnuti one hijerarhijske razine koje omogućavaju prihode o kojima je riječ, u privatnom sektoru u kojem je privatnik "svoj gazda" ta se razina dostiže po prirodi stvari.

Dvije činjenice posebno su zanimljive u privatnoj praksi socijalnih radnika u SAD. To su tehnike socijalnog rada koje u svom radu primjenjuju oni socijalni radnici koji rade kao privatnici i neka sociološka obilježja klijentele tih socijalnih radnika.

Kada je riječ o pripadnosti nekom teorijskom području, prema istraživanjima Kimberly Strom, 83% socijalnih radnika privatnika smatra se sljedbenicima psihodinamske teorije, njih 50% ego-psihologije, 30% gestalta, 50% teorije sustava, 37% su behavioristi, 62% su educirani na području kognitivno-behaviorističkih teorija, 28% navode opće humanističko područje, da spomenemo samo ona teoretska područja koja su najzastupljenija među ispitanicima-privatnim socijalnim radnicima koje je anketirala Kimberly Strom (Strom, 1994). Kako su neki od socijalnih radnika završili edukacije iz nekoliko teoretskih područja, prema ovom ispitivanju, privatni socijalni radnici su skupina koja je obrazovana u najznačajnijim područjima rada s ljudima, ali je većina tih područja ipak dominantno psihološka. Posebno je uočljivo kako je daleko najveći postotak sljedbenika psihoanalitičkih/psihodinamskih pristupa.

Zanimljivo je korištenje njihova radnog vremena, koje je, čini se, bilo jedan od važnih faktora odluke da se bave privatnom praksom. Većina anketiranih socijalnih radnika-privatnika 78,42% radnog vremena provode u psihoterapiji, a preostalo vrijeme raspoređeno je na superviziju drugih profesionalaca, konzultacije u svezi s nekim slučajevima, administraciju, poduku drugih i slično. U javnim servisima udio administrativnog dijela posla daleko je značajniji nego u privatnom socijalnom radu. Upravo je birokratiziran način obavljanja posla, karakterističan za javne servise, jedna od važnijih frustracija i, posljedično, jedan od važnijih motiva ulaska u privatnu praksu. Prema nalazima istraživanja Phila Browna, "mak-

simalizaciju profesionalne autonomnosti" kao cilj profesionalne aktivnosti njegovi su ispitanici stavili na drugo mjesto (na prvom je mjestu "neposredna terapijska djelatnost"), a kod socijalnih radnika koji su zaposleni u javnim servisima, cilj "maksimalizacija profesionalne autonomnosti" tek je na petom mjestu (Brown, 1989). Vrlo je vjerojatno da postoji duboka unutarnja veza između ta dva cilja kada je riječ o socijalnim radnicima koji su se odvažili za put privatne prakse u socijalnom radu. Autor, na žalost, nije proveo neke kompleksnije analitičke postupke pa ta veza nije i analitički potvrđena u njegovu radu.

U okviru psihoterapije naše američki kolege bave se individualnom psihoterapijom, obiteljskom psihoterapijom, terapijom parova i grupnom psihoterapijom (Strom, 1994). "Business of psychotherapy" jest i zaključak istraživanja koje je proveo Phil Brown (Brown, 1989) u svojoj analizi djelovanja američkih socijalnih radnika-privatnika. U svojoj studiji autor gorko zaključuje: "Široko pojavljivanje privatne prakse već je dovelo do brojnih značajnih promjena u kolektivnom identitetu profesije. Privatna praksa mijenja ne samo kontekst nego i samu prirodu prakse socijalnog rada" (Brown, 1989:419).

Ova teškoća s identitetom socijalnog rada pojavljuje se, očito, i na osobnoj razini, a ne samo na razini prakse socijalnog rada. Prema istraživanjima Kimberly Strom, 25% socijalnih radnika-privatnika svoje iskustvo s privatnom praksom smatra samo jednom fazom u svojoj karijeri i želi se vratiti u javne servise (Strom, 1994). Nama se čini da je altruizam, kao jedna od najvažnijih vrijednosnih orijentacija socijalnih radnika, a njezinu iznimnu važnost utvrdili smo i kod naših studenata socijalnog rada (Knežević, 1996a), puno širi u svom "pomažućem" sadržaju od psihološke pomoći. Ta vrijednost, internalizirana u tijeku socijalizacijskog procesa, vjerujemo, ne gubi previše na svom sadržaju tijekom godina profesionalnih iskustava i čini nam se da upravo ona značajno određuje težnju ispitanika Kimberly Strom da se vrate u javne servise i da u njima djeluju u skladu sa svojim sustavom vrijednosti. Vrlo je vjerojatno da zakoni tržišta i načini stjecanja sredstava za život, djeluju frustrirajuće na socijalne radnike-privatnike, koji su s takvom vrijednošću altruizma ušli u privatne servise "socijalne skrbi". Takvu našu tvrdnju potvrđuju

nam, barem djelomice, rezultati ispitivanja Phila Browna. U svojoj je studiji, između ostalog, pokušao utvrditi koja su bila očekivanja pri ulasku u privatnu praksu i u kojoj su se mjeri ta očekivanja doista i ostvarila. Odgovori na dva pitanja pri tomu nam se čine posebno signifikantnima. Na pitanje o pomoći ekonomski depriviranim ljudima kao motivu ulaska u privatnu praksu ispitanici su uglavnom odgovorili negativno, i to u visokom skoruu ($M=3.06$ na skali od četiri stupnja). Na pitanje o pomoći rješavanju problema zajednice, odgovor je isto tako bio u visokom stupnju negativan kao motiv ulaska u privatnu praksu ($M=2.93$). Takav je rezultat očekivan ako se promatra u kontekstu oblika djelovanja u privatnoj praksi američkih socijalnih radnika. Međutim, ispitanicima su ta ista pitanja bila postavljena i u kontekstu njihove djelatnosti u privatnoj praksi, dakle kao rezultat njihova djelovanja. I u tom su dijelu odgovori bili relativno visoko negativni, ali značajno manje negativni nego kada je pitanje postavljeno kao cilj ulaska u privatnu praksu (Brown, 1989:413). Vjerojatno su moguća vrlo različita tumačenja tog Brownovog nalaza. Uz nužan oprez, nameće nam se tumačenje kako "rođeni" socijalni radnik, dakle osoba kod koje je altruizam onog tipa koji u sebi nosi većina socijalnih radnika, i koji je jednostavno nemoguće ne pokazati, čak i ulaskom u privatnu praksu, na tržište koje ne poznaje milosti prema onima koji ne poštuju njegove zakonitosti, u situacijama koje to od njih traže, reagiraju prema zahtjevima svojih unutarnjih potreba i struke čije osnovne vrijednosti u sebi nose.

Budući da se bitno promijenio sadržaj rada privatnih socijalnih radnika u odnosu na "tradicionalne" sadržaje socijalnog rada, mnoge studije ukazuju na to da su najčešći korisnici usluga socijalnih radnika-privatnika tzv. YAVIS klijenti (young, attractive, verbal, intelligent, successful), uglavnom pripadnici srednjeg sloja (Jayaratne, 1991:228).

Amy Butler u svojoj je studiji ispitala i skupinu studenata socijalnog rada koji planiraju, u sljedećih 10 godina svoje karijere, stupiti u privatni socijalni rad. Ispitujući njihov interes za pojedine skupine korisnika razvrstane prema tipovima njihovih problema, našla je da studenti značajno niži interes pokazuju za korisnike koji imaju materijalne poteškoće (kod te je kategorije statistička razlika najveća),

ostarjele građane, tjelesno hendikepirane, zaoštale u razvoju i one kojima je potrebna psihosocijalna pomoć (Butler, 1992:53).

Slično je utvrdio i Phil Brown, koji tvrdi kako socijalni radnici-privatnici rade s klijentelom koja zarađuje između 15.000 i 35.000 USD na godinu, što ih svrstava u nižu srednju klasu i srednju klasu (Brown, 1989:31).

Amy Butler smatra da za većinu socijalnih radnika-privatnika nije najvažnija činjenica način plaćanja (jer mnogi od korisnika ne plaćaju "iz svog džepa", nego preko različitih oblika ugovorenog osiguranja, koji ide iz "njihova džepa" u dugoročnijim, posrednijim i zato manje bolnim oblicima), nego je to socijalni krug kojemu pružaju usluge, kao i tipovi intervencija koje oni u privatnoj praksi obavljaju (Butler, 1992).

Socijalna diferencijacija klijenata privatnog sektora nije samo američka specijalnost. Badelt i Weiss su ispitujući ustanove koje pružaju servise socijalnog rada u Austriji našli da se samo 15,3% korisnika privatnih socijalnih ustanova za ostarjele građane može smatrati onima koji primaju mirovine "plavih ovratnika", dok se ostali mogu smatrati pripadnicima srednjih i viših socijalnih slojeva (Badelt, 1990).

Ako pomno razmotrimo neke od uzroka relativno široke pojave privatnog socijalnog rada u SAD i pokušamo situaciju usporediti s onom u Hrvatskoj, a u svjetlu želje da analiziramo "psihologizaciju" socijalnog rada, lako ćemo uočiti neke od "pokretača" psihologizacije.

U prvom redu treba napomenuti da osjetljivost za psihološko u socijalnom radu u Hrvatskoj nije potpuno nova pojava. U edukaciji socijalnih radnika psihologija se pojavljuje već u najranijim programima. Intenzivniji interes za različite "psihološke" tehnike, koje su se počele pojavljivati prije svega u zapadnim zemljama, počinje u ranim sedamdesetim godinama, kada se u organizaciji tadašnjeg Republičkog z voda za socijalni rad počinju organizirati tzv. sensitivity treninzi. Velik broj socijalnih radnika i drugih uposlenika, posebno iz organizacija socijalne skrbi, polaznici su tih "treninga". Vrlo brzo, već sredinom sedamdesetih,

i nekoliko naših stručnjaka postaju "edukatori" na tom području, tako da se u skladu s tim i broj socijalnih radnika koji su završili te treninške širi. Ubrzo nakon toga, dolaze nam i obrazovanja iz područja savjetovanja - Rogers-tipa, transakcijske analize, realitetne terapije, a nešto manji broj socijalnih radnika završava i treninge iz područja gestalta, koji je ipak u većini slučajeva namijenjen psiholozima. Početkom osamdesetih uvodi se i izobrazba socijalnih radnika i drugih stručnjaka iz centara za socijalni rad i socijalnih ustanova u području Rogersovih metoda savjetovanja. U ovu su edukaciju bili uključeni prije svega timovi za brak i obitelj. Socijalni radnici u području psihoanalize kod nas su iznimka. Koliko nam je poznato, samo se jedna socijalna radnica u Hrvatskoj sustavno bavi psihoanalitičkom terapijom. Organizacija socijalne službe omogućuje da socijalni radnici koji su prošli te oblike obrazovanja, svoja nova znanja i vještine koriste u svakodnevnom radu i s korisnicima usluga institucije u kojoj rade, bez obzira je li riječ o nekoj specijaliziranoj instituciji socijalne skrbi ili o općem socijalnom radu u centru za socijalni rad. Sedamdesete godine su godine posebnog ekonomskog "procvata" u bivšoj Jugoslaviji, ekonomski snažno jača srednja klasa i neke od usluga socijalnog rada ta je srednja klasa prisiljena koristiti u okviru tadašnjeg sustava socijalne skrbi. U postupcima brakorazvoda, dodjele djece u svezi s brakorazvodom socijalni radnici u timovima centara za socijalni rad moraju imati i neka druga znanja osim onih koja su im bila potrebna u kontaktu s "tradicionalnim" korisnicima socijalne skrbi, koji su do tog vremena činili većinu korisnika². S druge strane, težnja da se stručno ekipiraju centri za socijalni rad toga vremena i ustanove socijalne skrbi dovela je u centre prije svega psihologe, koji su djelujući kroz timove povećavali senzibilitet socijalnih radnika za psihološko.

Promjene političko-pravnog sustava u Hrvatskoj odvijale su se u kontekstu rata, kao i posebno teške uloge socijalne skrbi kao službe i socijalnog rada kao profesionalne djelatnosti. Nije bilo dovoljno niti vremena niti mjesta za neke radikalne zahvate na području socijalne skrbi, jer su se morali osigurati neki minimalni

² Autoru ovog teksta kao dvadesetpetogodišnjaku, tada početniku u socijalnom radu, jedna je tada iskusna i inače vrlo brižna socijalna radnica rekla: "Nekada je bilo lakše raditi, daš im socijalnu pomoć i sve si riješio, a danas oni žele razgovarati".

životni standardi. Neke značajne promjene, koje su se dogodile prije svega u profesionalnom pristupu socijalnih radnika, više su rezultat procesa koji su se odvijali na terenu nego smišljenih i sustavnih djelovanja. Jedan od tih procesa svakako je i snažno povećana osjetljivost za psihološko. Mnogi su naši profesionalci od samog početka rata u Hrvatskoj osjetili potrebu da se ratnim stradalicima pomogne upravo u tom području. Te su djelatnosti postale mnogo intenzivnije dolaskom niza stranih agencija i organizacija, koje su upravo na tom području ponudile pomoć. Interes tih stranih agencija za psihološku pomoć proizlazi iz činjenice vrlo dinamičnog razvoja niza takvih pristupa u stranim zemljama. Psihološke posljedice ratova (npr. Vijetnamskog rata), a posebno psihološke posljedice različitih oblika zlostavljanja djece i seksualnog zlostavljanja žena, te povećana osjetljivost na te probleme, doveli su do razvitka niza tehnika i iskustva su prenošena u Hrvatsku u vrlo različitim oblicima i kroz različite pristupe. Daljnji vjerojatan uzrok tako brojnih tehnika i pristupa stvorenih u inozemstvu (smatra se da npr. samo u području grupnog rada ima preko 300 različitih tehnika) jest tip tržišta. Velik broj zapadnih gospodarstava zapravo su gospodarstva uslužnog tipa. U SAD je preko 50% nacionalnog dohotka rezultat uslužnih, a ne proizvodnih djelatnosti. Zbog toga se i na području različitih "terapijskih" i terapijskih pristupa vodi ogorčena bitka za svoje, autonomno područje, koje uz pomoć različitih oblika "licencija", a onda i različitih oblika edukacija za te "tretmane" i "terapije", zarađuje sredstva nužna za život svojih autora i, posebno, svojih sljedbenika. Kako se na tržištu usluga ponaša kao bilo koja druga roba, ona mora pronaći svoje konzumente, inače je njezino nudenje besmisleno i ekonomski pogubno za "producenta". Čini nam se da je već sada u tijeku (posebno u SAD) proces u kojemu se mnogi potencijalni korisnici takvih usluga "pronaleže" i u onom dijelu populacije koji bi inače vrlo teško osvijestio svoje "teškoće" i potrebu da u nekom stručnom servisu za te svoje potrebe potraži pomoć.³

S druge strane čini nam se da je u Hrvatskoj na djelu "pseudoprivatizacija" u socijalnom radu. Privatizacija u socijalnom radu u

užem smislu značenja tog pojma nije naglašen opći proces, niti se takav proces objektivno mogao započeti odvijati u teškim općim materijalnim uvjetima, a posebno teškom položaju srednjeg socijalnog sloja, koji je, kako je vidljivo iz američkih iskustava, glavni i gotovo jedini korisnik usluga privatnih socijalnih radnika. Pojedinih vrlo uspješnih pokušaja na ovom području ipak ima, kao što su zaštita starih, neki oblici pomoći djeci itd. Međutim, to su ipak marginalni oblici, neznatni prema potrebama. Sigurno je, međutim, da se na nekim specifičnim područjima socijalne skrbi može i treba otvoriti mnogo širi prostor privatnoj inicijativi koja ta područja može obogatiti sofisticiranijim tehnikama i kvalitetnijom razinom skrbi od one koju mogu ponuditi javni servisi te prirode.

Težak materijalni položaj socijalnih radnika, profesionalaca u državnim servisima, i s druge strane mogućnosti angažmana u mnogim "psihosocijalnim" projektima organiziranim, vođenim i financiranim od mnogih stranih nevladinih udruga, omogućili su dodatne izvore stjecanja prihoda za mnoge socijalne radnike (samo je jedna od velikih inozemnih udruga zaposlila u dijelu radnog vremena oko 250 socijalnih radnika u Hrvatskoj). Kako su "psihosocijalni" projekti dobrim dijelom bili više "psiho" nego "socijalni" i većina njih je podrazumijevala prethodnu edukaciju, posebno iz područja psihotraumatizma, "psihološko" je postalo važna sastavnica djelatnosti mnogih socijalnih radnika. Tako je "psihologizacija" produbljena u obrazovanju naših socijalnih radnika, zapravo kroz model "privatne inicijative" onih stručnjaka koji su mogli i htjeli osigurati dodatne izvore prihoda u svojim osobnim i obiteljskim proračunima.

Drugi je važan razlog jednako tako vezan za djelatnost različitih stranih agencija. U načelu je za djelatnost izvan vlastite zemlje mnogo lakše dobiti sredstva za različite modele edukacije nego za neposredan rad na terenu, osobito kada je riječ o dugoročnijem djelovanju. Mnogi tzv. "emergency" fondovi znatno su ograničeni u duljini trajanja i obično se iscrpe u tri godine ili čak i ranije. Međutim, fondovi za obrazovanje obično su dulji. I, što

³ Na jednom je predavanju o modelima rada s muškarcima koji su zlostavljali svoje žene američki predavač izjavio kako su polaznici tog programa uglavnom iz američke srednje klase, a da muškarci iz niže klase rijetko dolaze u program, te ako i dođu, daleko češće odustaju.

je još vjerojatno mnogo važnije, dobar dio tih fondova vraća se u zemlju u kojoj je stvoren. Organizacije koje provode različite "treninge" i druge oblike sličnog obrazovanja trude se da "edukatori" budu u njihovih redova. U nekim projektima koji su usmjereni na obrazovanje stručnjaka za psihološke traume i do 70% fondova vraća se u zemlju iz koje je strani nosilac projekta, i to kroz honorare predavačima, smještaj i putne troškove te priređivanje literature za polaznike seminara.

I posljednje, ali ne i najmanje važno, jest položaj socijalnog rada unutar sveučilišta. Činjenica je da socijalni rad nije izborio svoje autonomno znanstveno područje. Iako je današnji studij socijalnog rada sljedbenik tradicije obrazovanja socijalnih radnika u Hrvatskoj, najdulje na području bivše Jugoslavije, na zagrebačkom Sveučilištu još uvijek nije moguće polaziti poslijediplomski studij s područja socijalnog rada, magistrirati ili doktorirati. Normalno je onda da je utjecaj onih disciplina koje imaju takav stupanj autonomije značajan. Posebno u povijesnom trenutku u kojemu živimo, u kojem su psihološke teškoće stotina tisuća prognanika i drugih ratnih stradalnika bile isticanje i još se ističu (s pravom ili ne ovdje nije predmet našeg interesa) kao važan razvojni faktor. Sasvim je sigurno da ljudi koji uspiju razriješiti probleme traumatizirajućih sadržaja svojih psiholoških struktura mogu i moraju biti efikasniji od onih koji to nisu razriješili. Tako jaka i tako važna tema ne može ne ostaviti traga u socijalnom radu kao praksi i kao disciplini, jer mu je neobično bliska i u mnogo čemu komplementarna.

Ona, međutim, ne znači i, sama po sebi, psihologizaciju socijalnog rada. Onog trenutka kada se društvo i država odluče vrlo jasno kakav socijalni rad žele, koji će dio pučanstva i na koje načine pomagati kroz djelatnost socijalnog rada, bit će i mnogo jasnije da li se socijalni rad "psihologizirao" ili nije. Pri tomu nam se čini da će znanja s područja psihološkog biti za socijalne radnike kao praktičare od posebno velike koristi, bez obzira na to po kojem će modelu pristupati svojim korisnicima. Čak i onda ako socijalni rad ostane na ra-

zini puke evidencije socijalnih teškoća hrvatskog društva, evidencija će biti i bolja i učinkovitija i sadržajnija uz socijalne radnike koji imaju znanja što su ih u međuvremenu stekli s područja psihološkog. Oni nikad neće postati "terapeuti", ni u bilo kojemu modelu socijalnog rada. S druge strane, nije baš jako vjerojatno da će socijalni radnici koji se odluče za privatni socijalni rad, po modelu po kojemu se to događa u SAD, ostati socijalni radnici. U njihovom slučaju, čini nam se, može izgubiti samo psihologija. Nismo uopće sigurni da sofisticirane psihoterapijske tehnike mogu potpuno uspješno biti nadomještene savjetovateljskim pristupom socijalnih radnika, čije je temeljno obrazovanje ipak različito od onog koje prolaze psiholozi, a posebno onog koje prolaze psihijatri⁴. Jednostavno, najčešće vrlo mehaničko diferenciranje "pacijenata" na koje ponekad nailazimo, a po kojemu bi se psihijatri trebali baviti pacijentima koji traže uz psihoterapiju i farmakoterapiju, psiholozi neurotičnim pacijentima koji traže isključivo psihoterapijske oblike "tretmana", a socijalni radnici skupinom koja ima "poremećaje ponašanja", prazna je i čini nam se potencijalno opasna formula⁵. Psihoterapija, naime, nije samo jedostavan skup tehnika, ona je, čini nam se prije i iznad svega oblik ljudske kulture. A proces usvajanja kulture ne znači samo edukaciju u tehničkom smislu, neko psihoterapijsko obrazovanje na području vrlo različitih tehnika, nego mnogo šire socijalno-psihološke i kulturne promjene kako u profesionalaca tako i u korisnika usluga, ali i u njihovoj široj socijalnoj sredini. Taj proces traži puno dulje vrijeme no što je vrijeme u kojemu se psihoterapijski koncepti u nas razvijaju, bilo u krugu socijalnih radnika, bilo, neka nam bude dopušteno ustvrditi, i u krugu psihologa. Ako smo ustvrdili kako nam se čini da je proces "psihologizacije" socijalnog rada na neki način dobitak za socijalni rad u nas jer su socijalni radnici obrazovaniji na području psihološkog i jer se za to područje povećava njihova osjetljivost, onda nam se istovremeno čini da bi neki jači zaokret prema psihoterapiji (koji za sada ne vidimo) mogao biti štetan prije svega za psihoterapiju.

⁴ Nije li, doduše posredan, dokaz ove tvrdnje činjenica da se visine naknada za psihoterapijske intervencije socijalnih radnika i psihologa približavaju, a one koje mogu tražiti i dobivaju psihijatri ostaju na jednakoj udaljenosti (Brown, 1989:31).

⁵ Ona se, istini za volju, u nas rodila u krugovima modernih psihologa, jako zainteresiranih za privatnu praksu, na relativno uskom tržištu na kojemu bi u biti potencijalne korisnike trebalo oduzeti psihijatrija koji su daleko više odmakli u procesu privatizacije svoje psihoterapijske prakse.

U prirodi socijalnog rada kao struke, kao svakodnevne prakse, uvijek je bila i neka vrsta psihološke podrške u zdravorazumskom smislu. Preuzimajući na sebe neke društvene funkcije podrške (pa i psihološke), koje su dinamičnim procesom diferencijacije socijalne strukture prestale dolaziti od obitelji kao primarne socijalne grupe, ali i od drugih socijalnih grupa izvan državne organizacije, socijalni je rad uz socijalnu (i psihološku) podršku donio i one oblike socijalne kontrole imanentne socijalnoj strukturi koja povezuje civilno društvo i državu. Privatizirani socijalni rad sa svim svojim odmacima od njegove izvorne ideje pomoći socijalno depriviranim, snažno uronjen u oblike "psihološke pomoći", na to područje donosi i socijalnu kontrolu. Ne samo kao reziduu svoje vlastite profesionalne prirode nego i kroz socijalno-ekonomske odnose. Ako se velik dio privatne prakse u socijalnom radu financira, posredno, iz državnih fondova

(ugovori sa MEDICARE u SAD), koji po prirodi stvari određuju i "pravila igre", onda se nužno kontrolni mehanizmi državne strukture na mala vrata unose i u taj oblik privatnog socijalnog rada. A tu je na najvećem gubitku upravo psihoterapija. Ti se procesi u privatnoj praksi socijalnog rada vrlo jasno vide, pa Kimberly Strom nalazi kako zbog rastućih troškova zdravstvenog osiguranja financijeri (third-party payors) kontroliraju pristup i korištenje usluga, a ta su ograničenja rezultirala u pritisku na provođenje kratkih psihoterapijskih zahvata, porast zahtjeva za učinkovitošću (!) i enorman porast zahtjeva za dokumentacijom (birokratizacija!) kojom treba opravdati psihoterapijske troškove (Strom, 1994:507).

Zbog svega toga čini nam se da je daleko realniji proces (neka nam bude dopušteno primijeniti nemoguću kovanicu) "socijalnoradizacije" psihoterapije, nego "psihologizacije" socijalnog rada.

LITERATURA

1. Baer, B. L. i Federico, R. (1978): *Educating the Baccalaureate Social Work*, Cambridge, Mass., Ballinger Publishing Co.
2. Bar-On, A. A. (1994): The Elusive Boundaries of Social Work, *Journal of Sociology and Social Welfare*, 21, 3 Sept, pp. 53-67
3. Badelt, C. Weiss, P. (1990): Non-profit, for-profit and government organisations in social service provision: comparison of behavioural patterns for Austria, *Voluntas*, 1, 1, May, pp. 77-96
4. Blome, W. W. (1990): The Relationship between Public and Private Social Service Agencies: Competition or Cooperation in the 1990's?, *Social Thought*, 16, 4, pp. 24-35
5. Brown, P. (1989): Goals and Goal Attainment: Differences Between Private Practice and Agency Workers, *Journal of Independent Social Work*, 4, 1 pp. 19-35
6. Brown, P. (1990): Social Workers in Private Practice: What are They Really Doing, *Clinical Social Work Journal*, 18, 4, pp. 407-421
7. Butler, A. (1992): The Attractions of Private Practice, *Journal of Social Work Education*, 28, 1, pp. 47-60
8. Davies, M. (1991): *The Sociology of Social Work*, London, Routledge
9. Gilbert, N. (1995): *Welfare Justice: Restoring Social Equity*, New Haven, Yale University Press
10. - - Goldsmith's glitter, *The Economist*, August 31st - September 6th 1996
11. Hanvey, C. Philpot, T. (1994): *Practising Social Work*, London, Routledge
12. Jayaratne, S., Davis-Sacks, M. L. Chess, W. (1991): Private Practice May Be Good for Your Health and Well-being, *Social Work*, 36, 3 May, pp. 224-229
13. Jordan, B. (1990): *Social Work in an Unjust Society*, Hertfordshire, Harvester Wheatsheaf
14. Knežević, M. (1996): "Socijalno" i socijalni rad, *Revija za socijalnu politiku*, 3, 1, str. 17-25
15. Knežević, M. (1996a): *Radne vrijednosti studenata socijalnog rada*, Zagreb, neobjavljeni rukopis
16. Levin, R. Rasmussen, P. (1991): Is Independent Practice a Legitimate Form of Social Work, *Social Worker*, 59, 4 winter, pp. 149-153
17. Moynihan, D. P. (1988): *Came the Revolution*, New York, Haracourt Brace Jovanovich
18. Oračić, D. (1995): Negativni efekti socijalne pomoći u SAD, *Revija za socijalnu politiku*, 2, str. 155-161
19. Parton, N. ed. (1996): *Social Theory, Social Change and Social Work*, London, Routledge
20. Payne, M. (1991): *Modern Social Work Theory, A Critical Introduction*, London, Macmillan
21. Sciz, R. C. Schwab, J. A. (1992): Value Orientations of Clinical Social Work Practitioners, *Clinical Social Work Journal*, 20, 3, pp. 323-335

22. Specht, H. Courtney, M. E. (1994): *Unfaithful Angels, How Social Work has Abandoned its Mission*, New York, The Free Press
23. Stocsy, D., Poole, J. Joseph, M. (1989): Mainstreaming the Underclass, *Journal of Sociology and Social Welfare*, 16, 3 Sept, pp. 3-16
24. Strom, K. (1994): Clinicians' Reasons for Rejecting Private Practice, *Families in Society*, 75, 8 Sept, pp. 499-508
25. Strom, K. (1994a): Social Workers in Private Practice: An Update, *Clinical Social Work Journal*, 22, 1, pp. 73-89
26. Vinokur-Kaplan, D., Jayaratne, S. Chess, W. (1994): Job Satisfaction and Retention of Social Workers in Public Agencies, Non-Profit Agencies, and Private Practice: The Impact of Workplace Conditions and Motivators, *Administration in Social Work*, 18, 3, pp. 93-121
27. Walz, T. Groze, V. (1991): The Mission of Social Work Revisited: An Agenda for the 1990's, *Social Work*, 36, 6 Nov, pp. 500-504

Summary

THE IMPACT OF PSYCHOLOGY ("PSYCHOLOGISATION") ON SOCIAL WORK

Mladen Knežević

The issue of the impact of psychology on social work (often referred to as "psychologisation" of social work) is a topic that is from time to time present in the discussion on the content and in particular on the methods of social work. The domination of psychological methods in some segments or forms of activities in social work, according to its basic mission, most certainly has a limiting effect. The author presents some basic theoretical concepts of social work as a profession by trying to correlate them with the use of "psychological" techniques. By analysing the movements on the market of services in the USA, he points to the changes in the privatisation of certain personal services that lead to the application of some purely psychological techniques. The author also describes some elements of the application of psychological techniques in the Republic of Croatia. In the conclusion, the author states how the process of introducing some psychological techniques does not necessarily present a deviation from the basic mission of social work. On the contrary, it can enrich the social work practice, particularly through some new learnings that social workers acquire. There is still some doubt, however, whether the process is of any advantage to some highly sophisticated psychological techniques.